

Népfőiskolák Magyarországon

A hazai népfőiskolai mozgalom szinte kezdetektől szorosan összefonódott honismereti törekvésekkel is, hiszen az agrárismeretek átadásán túl mindig is fontos volt a nemzeti kultúra, történelmi hagyományok, helyi értékismeretek átadása a kurzusokon résztvevő fiatalok számára. A két mozgalom kapcsolatát jól jelzik az olyan kezdeményezések, mint például a Vas megyei Velemben az 1990-es években lezajlott Honismereti–Valóságismereti Népfőiskola.¹ Jelenleg a népfőiskolai rendszer megerősödését tapasztalhatjuk, legalábbis a kultúrpolitikai törekvések ebbe az irányba mutatnak. A közművelődés módszertani felügyeletét ellátó Nemzeti Művelődési Intézetet működtetését a lakitelki Népfőiskola Alapítvány vette át, amely bejelentette egy Kárpát-medencei népfőiskolai hálózat létrehozását. Ebbe az irányba mutat az is, hogy a tavaly elfogadott ún. kulturális törvény módosítása a népfőiskolákat önálló közművelődési intézményként ismeri el.² Aktuális tehát a hazai népfőiskolai hagyományok számbavétele, hiszen könnyen lehet, hogy a közeljövőben ez a művelődési színtér, módszer, mozgalom a jelenleginél is meghatározóbbá válik, a honismereti ismeretterjesztés aktoraként is.

A KEZDETEKTŐL 1945-IG

A népfőiskolák nagyjából egyszerre jelentek meg Közép-Európa országaiban az 1910–20-as években.³ Magyarországon ezekben az évtizedekben a Magyar Gazdaszövetség kezdte szorgalmazni a népfőiskolák bevezetését, az általa képviselt réteg ismereteinek hiányosságát felismerve.⁴ Ezzel párhuzamosan a katolikus egyház is támogatni kezdte a mozgalmat, azonban a hangsúly a katolikus–konzervatív jellemformálásra terelődött át.⁵ Az első népfőiskola 1914-ben, Bajszentivánon létesült.⁶

A Tanácsköztársaság bukása után a hatalmat nemzeti erők vették át. A trianoni döntés után a nemzeti öntudat erősítése érdekében meghirdették a „kulturföleány” jelszavát (ti. a magyarok magasabb kulturális szinten állnak, mint a szomszédos ország népei). Az ország kevesebb mint 8 milliós lakosából azonban 1 millió írástudatlan volt. A hatalom ezért kiemelten kezelte a kultúra ügyét. Mivel az előző hatalom a munkásságra támaszkodott, így a parasztságban kereste az akkori kurzus a népi támaszát, a parasztság kulturális felemelésére helyezték a hangsúlyt. Ebben élen jártak a cserkészlet, a falusi ifjúsági egyesületek, de az akkor már egyre inkább erősödő népfőiskolák is.⁷

1 *Kutszegi István* (1992): Megyei Honismereti-Valóságismereti Népfőiskola. *Vasi Szemle* XLVI. 4. sz. 616–618.

2 2017. évi LXVII. törvény A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról. *Magyar Közlöny* 2017. évi 85. sz.

3 Hinzen, Herbert (1998): A népfőiskolák 1919-es alapítása fennállásuk 75. évfordulója alkalmából megjelent emlékkönyvek tükrében. In *Wilhelm Filla–Elke Gruber–Heribert Hinzen–Jurij Jug*: A felnőttképzés története Közép-Európában. A felvilágosodástól a II. világháborúig. Német Népfőiskolai Szövetség–Nemzetközi Együttműködési Intézet, Budapest. 129–146.

4 *Borát Erika* (1989): A népfőiskolákról. B.A.Z. Megyei Közművelődési Módszertani Központ, Miskolc. 13.

5 Uo. 17.

6 *Zrinszky László* (1995): A felnőttképzés tudománya. Okker Oktatási Iroda, Budapest. 103.

7 *Maróti Andor* (1998): Egyetemi hallgatók népművelési tevékenysége Dél-Magyarország falvaiban 1934 és 1944 között. In *Wilhelm Filla–Elke Gruber–Heribert Hinzen–Jurij Jug*: A felnőttképzés története Közép-Európában. A felvilágosodástól a II. világháborúig. Német Népfőiskolai Szövetség–Nemzetközi Együttműködési Intézet, Budapest. 156–157.

A vesztes I. világháború, majd az elcsatolt országrészek és a velük együtt elveszett nyersanyagbázis nem csak a nemzeti öntudat erősödését, de gazdasági szerkezetváltást is megkövetelt. Ehhez szintén szükség volt az általános és szakműveltség fejlesztésére, ami együtt járt a kulturális és oktatási rendszer fejlesztésével is. A korszak meghatározó kultuszminisztere, Klebelsberg Kunó volt, aki azt vallotta, hogy a munkaerő képzettsége nagyban tudja befolyásolni a nemzet gazdasági teljesítőképességét is.⁸ A népművelés területén a felnőttoktatás került előtérbe. A felnőttek számára meghirdetett tanfolyamokat tanfolyamvezető szakemberek szervezték, amelyekhez állami támogatást is kaptak. A tanfolyamvezetői megbízáshoz minisztériumi engedélyre volt szükség. Feladatuk adminisztratív és pedagógiai irányító jellegű egyaránt volt.⁹

A nemzetnevelésben a népi származású fiatalokra való fókuszálás igazán 1932 után erősödött fel. Klebelsberg ekkor, a Gömbös-kormány tagjaként Hóman Bálint váltotta fel, aki a kulturális politika tekintetében is szakított a '20-as évekre jellemző középosztályra való fókuszálással, helyette jelent meg a paraszti osztály a kultúrpolitika elsődleges célcsoportjaként.¹⁰

Az 1930-as években válságba jutott a paraszttársadalom. A nép írók a dán fellendülés mintáját alapul véve nagy reményeket fűztek a népfőiskolákhoz.¹¹ Ezekben az években zajlott ugyanis a gazdasági világválság. Hazánkban a társadalom legfontosabb kérdései a munkanélküliség, a földnélküliség, a megélhetési gondok voltak. A problémák erősen foglalkoztatták az értelmiséget is, különösen a paraszti származású, kötődésű értelmiséget. A kultuszárca a tehetséges parasztfiatalokat támogató kollégiumokat állított fel, a népi írók a népfőiskolai mozgalom kezdeményezésén túl, részt vettek a szociológiai és a Gyöngyösbokréta mozgalomban is.¹²

Borát Erika szerint a népfőiskolák három csoportra osztódtak a II. világháború előtt: voltak protestáns, katolikus, illetve népi írók által szervezett népfőiskolák (többszörös átfedésben a fenti kettővel). A protestáns népfőiskoláknál a fő hangsúlyt a magyar irodalom és történelem, a korabeli falu képének tudatosítása, valamint a gazdálkodási, mezőgazdasági, faluszervezési ismeretek kapták. A katolikus KALOT (Katolikus Legényegylet) által működtetett népfőiskolákat P. Kerkai Jenő hirdette meg, majd 1935-ben Szegeden indultak meg. A fiatal falusi parasztok számára kulturális képzést, a középkorúaknak gazdasági ismereteket adó népfőiskolát kínáltak, de faluvezetői és népfőiskola-vezetői kurzus is volt. A főbb témák közé a világnézeti nevelés, a történelem, a nemzeti identitás, az egészségvédelem, a szövetkezeti és falusi gazdálkodási ismeretek tartoztak. Működésüket a Földművelési Minisztérium elismerte, és a résztvevők hivatalos végzettséget is kaphattak, pl. *ezüstkalászos gazdák* lehettek. 1941-ben alakult meg a Népfőiskolai Tanács a KALOT, a KALÁSZ (Katolikus Asszonyok és Lányok Szövetsége) katolikus és a KIÉ (Keresztyén Ifjúsági Egyesület) protestáns szövetségek együttműködéséből. Az egyházak mellett a népi írók is kiemelkedő fontosságot tulajdonítottak a népfőiskolai nevelésnek. Móricz Zsigmond 1940. január 1-jén a *Kelet Népe* hasábjain közölt cikket *Hagyd a politikát, építkezz!* címmel. Véleménye szerint

8 T. Kiss Tamás (1998): Állami művelődéspolitikai az 1920-as években. MMI-Mikszáth Kiadó, Vác. 15–16.

9 Uo. 141–142.

10 Drabancz M. Róbert-Fónai Mihály (2005): A magyar kultúrpolitika története 1920–1990. Csokonai Kiadó, Debrecen. 17.

11 Bordás István–Sz. Tóth János–Trencsényi Imre (1998): A közművelődési törvény és a népfőiskolák. Magyar Népfőiskolai Társaság, Sárospatak. 45.

12 Gelencsér Katalin (2001): A művelődés, az öntevékeny közösségi művelődés formái és funkciói Magyarországon. In B. Gelencsér Katalin: Művelődéstörténet. 2. Magyar Művelődési Intézet–Mikszáth Kiadó, Budapest. 700.

a parasztnak arra van szüksége, hogy a maga urává tudjon válni. A cikkre reagált Németh László, Boldizsár Iván, Féja Géza, Erdei Ferenc, tehát a népi mozgalom meghatározó alakjai. Céljuk a paraszt öntudatosítása, valamint korszerű gazdálkodási ismeretek átadása volt.¹³ Az úgynevezett harmadikutas baloldaliságot képviselő népiekhez közel álló volt, a parasztság középosztályba emelését hirdette, és egyházaktól függetlenül működött, többek között a tatai és a pesterzsébeti népfőiskola.¹⁴

1940-re a népfőiskolai mozgalom már nagyon komoly bázissal rendelkezett Magyarországon. Márciusban Nagytarcsán a népfőiskolák társadalmi feladatairól, tananyagáról több mint 110 népfőiskola képviselője tárgyalt. A pár évvel később induló baloldali népi kollégiumok is a népfőiskolák tevékenységét tanulmányozták.¹⁵

ÁTMENETI IDŐSZAK: 1945-TŐL A RENDSZERVÁLTÁSIG

A II. világháború miatt egy ideig szüneteltek, majd a háború után újjáalakultak a népfőiskolák, ám az úgynevezett koalíciós időkben csak rövid ideig működhettek. A koalíciós időszak kulturális politikáját a szabadművelés határozta meg, ám a kifejezés leginkább csak szóhasználatban jelentett különbséget, egyfajta elhatárolódként az előző időszak népművelésétől. A Horthy-korszakban jellemzővé vált népfőiskolák például a szabadművelés eszméjében is megfértek az újonnan létrejött szabadiskolák rendszerének keretében.¹⁶ Nem minden irányzat tekintette azonban üdvösnek az előző politikai rendszer által felkarolt népfőiskolai mozgalmat: a népi írók tevékenységét, különösen a népfőiskolai mozgalmat Lukács György marxista filozófus már 1941-ben bírálta a *Prológ, vagy epilóg* című tanulmányában¹⁷ arra hivatkozva, hogy téves az az elképzelés, amely a szocializmus helyett a paraszti életet középpontba állító romantikus szemléletmóddal kritizálja a kapitalizmust.

1946 júliusában a kommunista Rajk László irányítás alatt álló Belügyminisztérium feloszlatta az összes ifjúsági, felnőtt egyházi és polgári egyesületet. Igaz, egyes szervezeteket a megszüntetés után kommunista vezetőséggel újraindítottak (pl. cserkészet),¹⁸ ám a civil szektor jó ideig megszűnt Magyarországon. Erre a sorsra jutottak a hatalom által a klerikális eszme hirdetőinek tartott népfőiskolák is.

Hosszú szünet után, az 1980-as években baráti találkozókából ismét kibontakozott a népfőiskolai mozgalom. Először 1976. július 3-án és 4-én Sárospatakon, jubileumi találkozón vettek részt az egykori népfőiskolások. 1983. június 8-án a Hazafias Népfront keretében alakult meg a Népfőiskolások Baráti Köre. 1984-ben a *Forrás* című folyóirat tematikus számot (12. szám) közölt a népfőiskolákról. A '80-as évek végén kizárólagos népfőiskola szervezési jogot a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) kapott.¹⁹ Maróti Andor közművelődési, felnőttképzési szakember a TIT *Módszertani Műhely* című folyóiratában, az 1986-os 1. számban megjelent *Javaslatok népfőiskolák alapítására* című tanulmányában a népfőiskolákról már mint a hazai permanens nevelés lehetséges bázisintézményeiről írt.²⁰

13 Borát Erika i. m. 17–23.

14 Baka József–Belovári Anita (2017): Tapasztalatok és lehetőségek. Alkalmazhatóak-e a népfőiskolák történeti tapasztalatai a mai népfőiskolai működésben? *Képzés és Gyakorlat* 15. 1–2. sz. 12.

15 Gelencsér Katalin i. m. 701.

16 Baka József–Belovári Anita i. m. 13.

17 Lukács György (1941): *Prológ, vagy epilóg*. Új Hang 1941. 2. sz. 13–30.

18 Mészáros István–Németh András–Pukánszky Béla (2005): *Neveléstörténet*. Osiris Kiadó, Budapest. 353.

19 Borát Erika i. m. 33–39.

20 Maróti Andor (2007): *Gondolatok a kultúráról, a műveltségről és a közművelődésről*. Trefort Kiadó, Budapest. 184.

A NÉPFŐISKOLÁK JELENE

A rendszerváltás előtti civil mozgolódásokkal, az új, ellenzéki pártok és szervezetek alakulásával, majd az ország demokratizálódásával egy időben a közösségi alapokon nyugvó, önszerveződés elvét valló, demokratikus elvek szerint működő művelődési formák is felerősödtek. A népfőiskolák is újra aranykorukat kezdték élni. Az új szervezetek támogatták ezt a fajta szabadabb, a rendszertől függetlenül működő és működtethető művelődési formát. A rendszerváltás meghatározó ellenzéki csoportja, a későbbi első kormánypart, a Magyar Demokrata Fórum megalakulása is szorosan kapcsolódik a népfőiskolai mozgalomhoz: hiszen első lépésként 1985. október 22-én Lezsák Sándor lakiteleki házában találkoztak az alapítók, ott, ahol a mára már legnagyobb infrastruktúrával rendelkező népfőiskola (lakiteleki Népfőiskola Alapítvány) működik, és működött a rendszerváltás óta. Lezsák Sándor és felesége az alapítványt azért hozta létre a rendszerváltás után, hogy a felnőttképzés és a közösségteremtés területén egy, a skandináv és a német módszerrel, valamint a hazai népfőiskolai hagyományokon alapuló intézményt hozzanak létre. 1995-ben indult az alapítvány és a kecskeméti Németh László Gimnázium közös szervezésében, az iskola lakiteleki kihelyezett tagozataként az iskolarendszerű felnőttoktatás. A hagyományos népfőiskolai típusú képzéseket a különféle, ún. kollégiumok (pl. Wesselényi Miklós Kollégium, Apor Vilmos Kollégium, Kossuth Kollégium, Tessedik Sámuel Kollégium, Afrika Kollégium stb.) és nyári szabadegyetemek keretében folytatják.²¹ A Lakiteleki Népfőiskola a népfőiskolai szövetségek mellett egy új, alternatív népfőiskolai hálózat kiépítésébe is kezdett. Koordinálásával kívánják létrehozni a Kárpát-medencei Népfőiskolák Hálózatát, melynek része két magyarországi bázis, Vasvár és Kisvárdra is, ahol értéktartó kollégiumokat is szerveztek, illetve 19 külföldi értéktartó kollégiumot is létrehoztak a cél érdekében.²² Az új, az alapítvány által szervezett népfőiskolák létrehozásának segítése érdekében létrejött a Kárpát-medencei Népfőiskolai Terepfelmérő Munkacsoport.²³ Az alapítvány 2011-es közhasznúsági jelentése szerint hét magyarországi és hét határon túli népfőiskola létrehozása várható 2020-ig.²⁴

1988-ban országos művelődési egyesületként jött létre a Magyar Népfőiskolai Társaság, 1992-ben egyesületből a tagszervezetek szövetségévé váltak.²⁵ A Népfőiskolai Társaság szerint a cél *„egész emberekké, műveltebb emberekké, szabadabb emberekké, demokratikus emberekké válni”*.²⁶

2009-ben a hazai nonprofit szervezetek mintegy 10%-a végzett oktatási tevékenységet (kb. 4 és félezer szervezet). Ezek zömében gyermekek oktatásával foglalkoztak, ám a felnőttoktatásra szakosodott civilek száma sem volt elhanyagolható.²⁷ A 2000-es évek környékén csak a Magyar Népfőiskolai Társaság hálózatában évente 10 ezer fő vett részt, 1997-ben

21 Népfőiskola Alapítvány 2011. évi közhasznú jelentése. <http://nepfoiskola.lakitelek.hu/images/stories/docs/2012/kozhaszn.jelent-2011.pdf>, Letöltve: 2018. február 3.

22 Uo.

23 Jegyzőkönyv az Országgyűlés Kulturális bizottságának 2017. március 14-én, kedden 8 óra 35 perckor az Országgyűlés Irodaháza V. emelet 569. számú tanácstermében megtartott üléséről. <http://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizjkw40/KOB/1703141.pdf>, Letöltve: 2018. január. 17.

24 Népfőiskola Alapítvány 2011. évi közhasznú jelentése. <http://nepfoiskola.lakitelek.hu/images/stories/docs/2012/kozhaszn.jelent-2011.pdf>, Letöltve: 2018. február 3.

25 Sz. Tóth János (1993): Népfőiskolák Magyarországon. Magyar Népfőiskolai Társaság, Veszprém. 5.

26 Bordás István–Sz. Tóth János–Trencsényi Imre i. m. 56.

27 Sebestény István (2009): Oktatási szervezetek a magyar nonprofit szektorban, <http://ofi.hu/oktatasi-szervezetek-magyar-nonprofit-szektorban>, Letöltés: 2018. november 3.

pl. 220 tanfolyamot bonyolított le.²⁸ A társaságon kívül is működtek népfőiskolai szövetségek: Magyar Népfőiskolai Collegium, Magyar Népfőiskolai Kamara, KALOT Népfőiskolai Szövetség, Örökség Népfőiskolai Szövetség. Ezeknek a szövetségeknek népfőiskolai egyesületek lehettek a tagjaik. A népfőiskolák hazánkban tehát civil gyökerű, egyesületi, alapítványi háttérű működési formát feltételeztek. A bevezetőben leírtak szerint a 2017-ben elfogadott kulturális törvény módosítása mára az intézményi formát is lehetővé teszi, elsődlegesen felnőttoktatási tevékenységet jelölve meg feladatául, ugyanakkor a helyi és a nemzeti értékek bemutatása is a közművelődésre hárul a jogszabály szerint, így a népfőiskolák, betöltve a hazánkban kialakult szerepüket, valóban egyszerre segíthetik az élethosszig tartó tanulás és a honismeret eszméjét.

Horváth Zoltán

Az V. Országos Hon- és Népismeret Konferencia

(Esztergom 2018. október 26–28.)

*„Aki az erdő fáitól, a sziklától, a zuhogó patakoktól
és a vándorló felhőktől kéri kölcsön a gondolatokat,
az nem fogy ki soha belőlük.”*
(Mikszáth Kálmán)

Az V. Országos Hon- és Népismereti Konferencia a Honismereti Szövetség és a Péczeli József Komárom-Esztergom Megyei Honismereti Egyesület közös szervezésében került megrendezésre Esztergomban.

A konferencia célja az volt, hogy a hon- és népismeret-helytörténet tanórai tanításának, és a tanórán, valamint iskolán kívüli szervezésének a honismereti mozgalomban kialakult szakmai-módszertani tapasztalatait, ismeretanyagát átadja, s ezt a munkát sajátos eszközeinkkel segítse.

Konferenciánk célcsoportja: azok az egyetemi hallgatók, akik a pedagógus pályát választották és elhivatottan készülnek arra, hogy leendő munkahelyük „lámpásai” legyenek.

A résztvevők a Debreceni Tudományegyetem, az Eszterházy Károly Egyetem, a Miskolci Tudományegyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Széchenyi István Egyetem Apáczai Kar, a Pécsi Tudományegyetem, a Szegedi Tudományegyetem, Ungvári Nemzeti Egyetem hallgatói közül kerültek ki.

A konferencia témája volt: a honismereti táborok, tanulmányi kirándulások, erdei iskolák szervezésének módszertani kérdései. A megnyitóra és a résztvevők köszöntésére a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Vitéz János Tanárképző Központ dísztermében került sor. A résztvevőket Romanek Etelka, Esztergom Város polgármestere, dr. Major Balázs, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK helyettes dékánja, Forróné Virág Zsuzsa, a Pécz-

28 Harangi László (2000): A non-formális felnőttoktatás helyszínei és aktorai. In Harangi László–Podány Sarolta: Felnőttképzés a közművelődésben. MMI, Budapest. 14–15. és 30.